

REDACȚIA
și ADMINISTRAȚIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articole și corespondențe pentru publicare se trimit redacției.

Concure, inserțiuni și taxe de abonament se trimit administrației tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTĂ BISERICĂȘCĂ-ȘCOLĂȘTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECĂ.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane
Pe jum. an 5 coroane

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci
Pe jum. an 7 franci.

Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

† Dr. Avram Sădean.

În anul trecut s'a stins ca o lumină în marele nostru pedagog Dr. Petru Pipoș. Cine ar fi crezut atunci, că tocmai la împlinirea anului morții regretatului nostru coleg, va fi mort colegul cel mai vânos dintre noi, căruia îi suridea un frumos viitor? Și iată s'a întâmplat. Războiul a distrus și acest lăcaș al luminei care luminează tuturor calea spre un ideal. Hainul războiului par'că și alege victimele din floarea tinerei generații de profesori, în interval de două zile pe doi, pe Dr. Avram Sădean și Dr. Alexandru Bogdan.

Dr. Avram Sădean fiul de țăran din Rahau, comitatul Sibiiului, a adus cu sine magazinul cunoștințelor sale bogate, o putere viguroasă de muncă și un suflet deschis pentru idealuri.

Cu calitățile aceste și-a început activitatea școlară și în curând a cuprins toată mărimea misiunii ce o împlinește aceasta școală și toată satisfacția sufletească de a servi aceasta mărime. Am învățat mult de când sunt aici, îmi spune, aici am cunoscut ce este dascălul român.

Cu aceasta conștiință de dascăl român a început cercetările asupra trecutului preparandiei noastre ca să scrie monografia institutului nostru pe serbarea centenară din anul 1912. Cercetările aceste făcute în arhivele de aici, și în arhiva imperială din Viena, au luat proporții cu mult mai mari decât să poată fi gata monografia pe termenul iubilare și aceste cercetări au avut influența unei revelații asupra sufletului lui. Stătea fascinat înaintea centrului cultural ce s'a format acum sunt 100 de ani în Arad prin neînchipuita însuflețire a înaintașilor noștri dela acest institut și din tinerul bătrân s'a făcut bătrânul entusiast, la acest punct ne-am întâlnit și ne-am înțeles și când nu ne înțelegeam în altele.

Lucrarea aceasta este acum intreruptă. Și-a pierdut firul chiar când eră să fie încoronată opera măreață a trecutului nostru. Dar ce a lucrat el nu este pierdut, mâni îngrijitoare vor termina opera și se va simți din ea sufletul lui Dr. Avram Sădean înălțat la idealul pentru care au trăit și murit apostolii culturii românești din aceste părți ale României.

Idealizarea acestui om prin cultura românească l'a făcut un visător. În iulie a încheiat căsătoria ideală cu dulcea lui Aurora, fida preotului Petru Cimponeriu din Vinga și a plecat cu dânsa în voiaj de nuntă. La două săptămâni după căsătorie îl ajunge mobilizarea în Viena și e silit a-și lăsa cuibul fermecător familiar ce și-l'a închipuit că și-l'a întemeiat prin fericita căsătorie. Cu sufletul ridicat ca să nu simtă tinera femeie întreg tragicul acestei despărțiri.

Eu îi cunoșteam sentimentul de datorie, știam că are să moară. Multă vreme n'am primit dela el vr'o veste și eram neliniștit, supărat chiar că de ce nu scrie. În sfârșit primesc în 6/19 oct. două epistole deodată una datată din 6 sept. și alta din 21 septembrie. În prima îmi scrie: »în săptămâna viitoare vom avea luptă decisivă după care așteptăm pacea judecând după împrejurări, ca să ne începem iarăș munca de acasă«. Iar a doua în care se reoglindează sufletul lui coerent cu școala, sufletul care și în gura morții simte bucurie vie când aude de școala lui că merge înainte și devine melancolic că nu poate fi la altarul sufletului lui, la catedră. Aceasta o dau în întregime.

21/IX. 914.

D-le Director!

Cu aceasta ocaziune Vă scriu următoarele: Soția îmi comunică într'o scrisoare ieri primită, că prelegerile se încep în 16 sept. O bucurie vie am simțit, când am cetit aceasta știre, dar încurând devenii melancolic, când mă gândii la absența mea dela catedră, care întotdeauna mi-a fost o ocupație plăcută. În sfârșit vrând-nevrând trebuie să mă împac cu situația atât de mașteră. Aproape 4 săptămâni am avut continue ciocniri cu rușii spre nord și vest dela Lemberg; deși ei ne întreceau cu numărul, totuși arătam rezultate neașteptate, se 'nțelege cu pierderi însemnate. Aseară am sosit în Przemisl, unde să ne recreăm de oboseala de noi încă necunoscută. Ni-se rupse vestmintele și bărboși, cum eram, ni eră rușine, să ne arătăm în oraș, deși ne corăia mațele de foame. Adevărați sălbatici! Bagseama așa e în război, n'ai ce face. Acum ne-a ajuns soarta, nu știu spre folosul, ori nenorocul nostru, să rămânem în cetatea renumită a orașului amintit,

să-l apărăm. Destul că am ajuns sub acoperiș, de care pân' aci n'am avut parte, rătăcind prin păduri seculare, și ne bucuram nespuse de mult, când se deschideă vre-o câmpie înaintea noastră, unde surprinderile nu puteau fi așa dese. — Focul tunurilor e grozav. Suflet de om nu se poate obișnui cu el. Focul de pușcă îl luam în răs, când scăpăm de tunuri. Artileria rusească e la culmea chemării ei, încolo suntem noi mai buni. — Cadavrele te mișcă adânc; vaetele mai ales seara, după ce se liniștește focul, te îngrozește deadreptul. Seara, după ce te mai părăsește agitația războiului, ajungi, să mai simțești milă față de răniți; ziua n'ai răgaz pentru așa ceva. Am fost destinat de acasă pentru prima linie de foc, cu toate acestea am scăpat teafăr până azi; pot mulțami numai și numai lui D-zeu. Toți sunt în războiu pătrunși de o deosebită religiozitate; atâtea cruci și atâtea evlavie, amestecată cu vitejie. V'ași putea scrie încă multe, dar mai las și pentru altădată. Sunt foarte ocupat. La companie am fost 4 ofițeri, de prezent mai sunt singur și toate se razimă în mine. Cred, că colegii sunt toți la locul lor. Li invidiez deadreptul. Vă rog, să le comunicați și lor conținutul scrisorii. Cele mai călduroase salutări la adresa tuturor! Complimente!

*Dr. Sădean.**

La două zile după aceasta epistolă scrie corpului profesoral:

On. Corp profesoral sem. Arad.

23/IX. 1914

Vă trimit cel mai cald salut din cetatea eliberată Przemysl. Am trăit zile grele și trăim în multe necazuri. Mie mi-a ajutat bunul D-zeu, ca după lupte înversunate să Vă pot scrie aceste rânduri, trecând prin oraș cu trupa și auzind că umblă iarăș posta.

Scrieți și voi bietului Abraham!

Servus

*Dr. Sădean.**

Ca un trăsnet primesc apoi o carte postală de următorul cuprins:

Oct. 19.

Prea Cuvioase părinte!

Cu mare durere Vă aduc la cunoștință, că bietul meu prietin, Dr. Avram Sădean, profesorul inst. de sub conducerea Prea Cuvioșiei Voastre în luptă desperată de 4 zile, lovit de 3 gloanțe de mitrailera, în 18 oct. a repausat în Domnul. Repausatul s'a purtat cu bravură deosebită și a avut stima și dragostea colegilor și soldaților conduși de dânsul*).

Al Prea Cuvioșiei Voastre
devotat fiu

G. R.

preot militar.

Simțiam că mi se rupe o parte din sufletul meu dăscălesc la cetirea acestor grozave șire și a început plânsetul dela mic cu mare în institut. În curând a urmat și confirmarea oficioasă cerută dela regiment. În 21 octomvrie (11 noemv.) după confirmarea oficioasă l-am parentat în sala festivă seminerială. Mai grea parentare n'am avut. Pe lângă tragicul sfârșit a colegului iubit în aceeași zi murise și juvaerul de elev din cursul al III-lea pedagogic Gheorghe Bozgan, l-am cuprins și pe el în parentare, am făcut ca o înmormântare a unui fiu lângă părintele său. Și la acest mormânt sufletesc glasul meu duios s'a înecat în plânsetul colegilor și elevilor. Numai eu n'am plâns dar simțesc că și acum plânge sufletul în mine. Și acest plânset îl port cu mine. Mult vom mai avea să plângem noi în acest an al lacrimilor, când avem să ne înmormântăm floarea neamului nostru.

R. Ciorogariu.

† Dr. Avram Sădean.

Nu cunosc în amănunt datele biografice, dar în acest moment pare că ele nici nu au nici o însemnătate. Date și biografie se tipăresc celor despre cari putem scrie cu obiectivitate, despre cari putem vorbi fără să lacrimăm. Aici nu e locul datelor exacte pe zile și ceasuri...

A fost cam de treizecișpatru de ani și ca ofițer în rezervă a plecat și el la glasul de chemare al împăratului; și izbit de 3 gloanțe dușmane, el nu se va mai întoarce la catedra, la care în timp de pace împărăția luminează din spiritul său darnic.

Moartea chiar eroică, totuși ne este dușmană, când ne fură pe cel care-l iubim; chiar când suntem convinși că a murit pentru noi toți, ca despre toți cari cad în luptă, tot vom zice: pentru noi el trebuia să trăiască! Locul lui va fi umplut cu greu și va trece multă vreme până când vom mai simți golul, ce s'a produs prin moartea lui.

A venit în Arad dela universitatea din Cluj cu 6 ani mai înainte și a fost ales profesor la seminarul din Arad, numai pe baza atestărilor sale, căci nime nu-l cunoștea.

am aflat, că în 17 octomvrie la eșirea din Przemysl regimentul lui avea contact cu regimentul 8 de honvezi și împreună cu acesta și cu regimentul 3 și 5 de honvezi au dat asalt asupra Rușilor. În acest asalt deodată cu dânsul a căzut și un ofițer dela regimentul 8 de honvezi cu care a fost dus într'un spital din Przemysl. Ofițerul era cam de 30 de ani cu mustașe englezețe tunse, părul castaniu, de statură înaltă, cu un piept puternic și o musculatură de atlet. Avea trei rane de glonț de mitrailere: unul în coșul pieptului trecând prin plumăni, al doilea sub inimă poate chiar a atins corzile inimii și al treilea în pantece. La vizitarea medicală am auzit pe un ofițer spunând un nume străin pentru mine, de care nu-mi aduc aminte, că e profesor în Arad și cu compătimire spunând că e de curând căsătorit. Nu murise, dar își pierduse conștiința, care nu i-a mai revenit. În 18 octomvrie la amiază a murit în spital. Anunțul oficios dela comandă încă spune că în 17 octomvrie a căzut. Rănitul explică dar legătura între ziua căderii din șirul de combatanți din 4/17 octomvrie și ziua morții urmată în 5/18 octomvrie, despre care scrie și preotul militar. Pusei un tablou în care era fotografiat corpul profesoral cu absolenții anului trecut și a recunoscut pe profesorul Dr. Sădean. Acesta pare a fi, spunea, dar firește în războiu îi crescuse barba, însă pe trăsăturile feței îl recunosc.

* Dela un rănit din regimentul I. de vânători din Viena aflător în spitalul militar instalat în alumneul nostru diecezan

Abia venit aici a experiat cât e de mare lumea necunoscutului, care nu a încăput în lecțiile universitare și s'a pus pe muncă. Aici a cetit, dincolo a însemnat și a pregătit lecțiile timp de 6 ani de zile. Pentru întregirea cunoștințelor a alergat la cursurile dela Vălenii de munte, și așa nu e mirare că nici nu-l mai cunoșteai pe omul dela început când vedeai însuflețirea și verva lecțiilor ce le ținea acum în urmă.

— „Ce fericire — imi zicea într'o zi — să fi profesor de limba și literatura românească! Poți să retrăiești tot ce a trăit neamul tău sufletește. Imi vine a crede că pentru noi profesorii și limba și piesele literare își formează un gust deosebit ca să ne dea la fiecare cetire câte ceva nou și încântător. Piese, cari le-am cetit ani de-a rândul cu alte și alte rînduri de băieți, deși erau aceleași, pare că se schimbă și ele deodată cu cei cari le ascultă. Dar ști! Eu nu las să le cetească decât acei cari le știu bine ceti, și dacă nu le cetesc bine le cetesc eu; e asta o scădere, știu, dar lucrurile cu cari te năcăjești nu le poți îndrăgi, și ori cum, literatură, ca să o ști, trebuie mai întâiu să o îndrăgești. Pierzi oarele cu cetitul, dar dacă nu-l faci, pierzi anul, că nu se alege nici pulbere din regulele gramaticale și formele stilistice prescrise de planul de învățământ“.

Să trăiești sufletește tot ce a trăit neamul tău, aceasta era o lege sfântă a sufletului său, și când i s'a dat posibilitatea să studieze istoria și cronica zilelor prin care a trecut altarul de cultură la care a servit și el, nu s'a mărginit la suprafața întâmplărilor, nu s'a mulțumit să răscolească colbul arhivei ce-i venia mai întâi în mână, ci știind că nu sunt vremurile sub cărma omului ci bietul om sub vremuri, a plecat acolo unde se părea că s'au făcut vremurile, acolo unde s'au făcut planurile cari au mișcat întreagă țară în cursul veacurilor, a plecat și a răscolit arhivele Vienei. — Ce a adus acasă de acolo, cu toată sânguința unui suflet de albină, cu toată însuflețirea care a înșirat în salbă documentele mărgăritare, prinse în note fugare, zace astăzi în pulpitul mesei de scris, note risipite cari așteaptă să fie din nou prinse în salbă. Dar de unde vom mai lua însuflețirea, sufletul întreg, care le-ar fi putut reda strălucirea lor de mărgăritare veritabile? A dispărut. În sertarele mesei de scris vor zăcea risipite mărgăritarele culese de el, și cine știe le va putea cineva șterge de praf și înșira iarăși în salbă. Acel care culege, alege tot ce i se pare de preț, și sfărăturile au valoare numai dacă au putut reconstrui iarăși figura a cărei dovadă sunt. Cine știe să desgroape, poate să și aranjeze și așeze sfărăturile alfel, fiindcă înaintea ochilor lui sufletești sunt pe lângă sfărături și terenul din care au fost scoase.

Cât ne-ar fi putut el da din documentele aduse, ne arată lucrarea ce a scos-o din o mică parte a actelor referitoare la Gheorghe Lazar, primul dascăl al Românilor de pretutindeni. — Cele „Câteva date noi“ nu sunt publicarea câtorva documente necunoscute, ci sunt închegarea unor rânduri găsite în arhiva din Viena în chiagul sufletesc al autorului. El în Gheorghe Lazar nu vedea numai pe primul dascăl, primul reprezentant al tagmei lui, ci și pe antemergătorul tuturor intelectualilor români, pe acela a cărui suferințe și piedici ce i s'a pus în cale, l'a consacrat de prototipul intelectualului român, ridicat din pătura îndrumătoare a ogorului și a cărui suferințe ca ale ori cărui sfânt izbăvește pe cei cari le cunosc. „Veniți! Vă închinați cu toți memoriei sfinte a primului dascăl — zicea el în o conferință învățătoarească — căci în

faptele și suferințele lui Lazar veți găsi apa vie și înțăritoare în contra tuturor puterilor protivnice școalei românești“. Și cum însuflețirea, coarda resonătoare a sufletului lui, nu cearcă să aprofundeze cauzele, în localizările lui la timpurile de astăzi chiar dacă da greș, chiar dacă aducea acuze nedrepte, — acărora ne temeinicie a văzut-o și el mai târziu — cuvintele lui aveau însușirea de a fi cugetări sincere și spontane. Și fără îndoială greșelile astorfel de suflete sunt vrednice de iertare. El și în celelate manifestări sociale era profesorul de limba și literatura românească, care știa că dacă vrei să convingi și să înveți pe semenii tăi, fă-i întâiu să iubească și să se însuflețească pentru ceea ce spui tu.

În faptele și lucrările sale el a fost și a rămas acelaș om.

Lucrările referitoare la monografia seminarului din Arad se vor termina dimpreună cu partea la scrierea căreia s'a angajat profesorul Sădean. Acei cari au inițiat lucrarea, vor avea grijă ca să se și termine și mai credem că lucrările începute de el, vor fi cunoscute colegului colaborator la monografie. O tragedie cu mult mai mișcătoare decât aceasta e cea familiară.

Încă nu s'a scuturat petalele albe ale mirtului din butoniera fracului de mire, când pământul pădurei din jurul Przemislului s'a înroșit de sânge. În luna iulie a acestui an a așezat primele ramuri ale cuibului dela care așteptă fericirea viitorului. Un cuib mic și bine aranjat pe care-l vede, în visurile lui cu ochii deschiși, încălzit și luminat de garanțiile alesei inimei sale. „Să știți — zicea el — că am să-mi schimb toată viața de până acum. Din proza amară a vieții voi alege numai poezia. Când focul va pălpâi în cămin, în serile lungi de iarnă vom ceti pe autorii noștri clasici și pe autorii străini. Nu voi mai vrea să știu nimic de lumea ce ne înconjoară; doi-trei înși prieteni ai aceluiaș fel de viață va fi societatea în care doresc să mi-se scurgă zilele“. Doreă o liniște recreatoare, o liniște pe care nu o are nici odată un om, care e avizat la munca lui, ca să se ridice și să ajungă unde a ajuns el.

Două săptămâni după cununie eră în „satul împăratului“ și aici a auzit glasul de chemare la arme. A părăsit toate planurile întinerarului și s'a întors să încingă sabia de ofițer și să plece în rândurile prime ale „șvarmliniei“. Știrile despre el soseau tot mai rar, scrise tot numai în fuga condeului, dar cu atât mai mult înțeles se deslușă din cuvintele așternute pe cărțile postale de coloarea scrisorilor de dragoste. „Suntem într'un așa hal încât ne-a fost rușine să intrăm în oraș“ — vorbiă de un oraș ocupat de trupa lui — „dar când vă va merge bine, gândiți-vă și la sârmanul „Abraham“, care joacă și el cum flueră gloanțele și obuzele“.

Să ne gândim că jocul acesta va fi compus numai din „niedere“ și manipularea „verschlussului“, când un rânit ne aduce vestea că de fapt Abraham al nostru, își dă toată silința să indulcească viața celor din cacombele moderne și în orele de liniște ale tăriei jucă și instrua feciorii să joace călușerul și bătuta. Se vede că el și aici eră de același principiu: întâi să te iubească feciorii și apoi să-i conduci.

În câmpul larg s'a săpat mormânt lângă mormânt, camarazii dispăreau azi unul, mâne altul, și el subcotenutul a ajuns în fruntea companiei lui. În Przemysl unde a fost impresurat de Ruși, se va fi adunat în inima lui atâta foc în contra dușmanului, încât în ciocnirea fatală a armelor, el care n'a știut nici odată să se cruțe a rămas în câmpul de luptă, de unde dra-

gostea camarazilor l'a transportat în cetate să-și deie sufletul nobil după 2 zile de agonie.

Și de acum Avram Sedean nu se va mai întoarce! Sub glia rece a șanțurilor întărite va dormi liniștit acela, a cărui însuflețire nu a avut nici odată spuză. Cuibul va rămâne rece și fericirea visată rămâne în domeniul visurilor. Din depărtarea în care își doarme somnul va aștepta învierea pentru care a luptat în viață până în ultimul moment, și ranele primite de el ni le-a lăsat nouă prietenilor lui, elevilor lui, soției, părinților și fraților lui. În inchipuirea noastră el va bate pururea aceleași căi și înzadar zice comunicatul oficial, noi nu putem crede să fie *glia rece*.

V. Stanciu.

Documente istorice.

Departe de politică, numai pentru valoarea lor istorică, publicăm adresele schimbate între Escelența Sa domnul ministru prezident Conte Stefan Tisza și între Escelența Sa domnul nostru metropolit Ioan Meșianu, împreună cu acel ordin al ministrului de interne în chestia tricolorului românesc.

Budapesta 22 sept. 1914.

Escelența voastră, ilustrisime d-le
Arhiepiscop-Metropolit!

Aparițiile înălțătoare, cari, la izbucnirea războiului ce ni-s'a octroat, au dat o dovadă atât de splendidă despre solidaritatea Românilor din Ungaria cu interesele vitale ale Monarhiei și ale națiunii ungare, primesc continuarea lor îmbucurătoare atât pe câmpul de luptă precum și în finiturile patriei noastre locuite de Români.

Sângele compatrioților noștri români curge împreună cu sângele nostru pe câmpiile de luptă. Vitejia și-a fraților noștri români se manifestă în faptele strălucite de arme ale armatei noastre. Români rămași acasă suspoartă în armonie frățască cu Ungurii încercările războiului.

Contrastele trec pe planul al doilea, frecările dispar și ne simțim una în sentimentele sfinte ale iubirei de patrie și ale jertfei patriotice de bună voie.

Aceasta oferă un tablou îmbucurător pentru fiecare patriot de bună credință și cu atât mai îmbucurător cu deosebire pentru acei, cari de lungi decenii încoace au fost propovăduitorii comunității de interese a rasei maghiare și române și cari au lucrat pentru obținerea unei înțelegeri căutând să promoveze iubirea și încrederea reciprocă.

Escelența Voastră nu sunteți numai nestorul clerului român înalt, nu sunteți numai capul bisericii române greco-ortodoxe, ci, în urma înaltului vostru post, Escelența voastră sunteți și un profet al dragostei păcii și a concordiei. Știu, că expresiunea bucuriei mele, a speranței mele și încrederii mele va provoca în sufletul Escelenței Voastre un ecou și în consecință o pricepere corectă. Escelența Voastră n'a urmărit numai cu simpatie năzuințele mele desfășurate în interesul unei încrederi depline și a unei armonii și concordii complete, ci în decursul năzuințelor mele am putut observa adeseori mâna gata de ajutor a Escelenței Voastre. Și când a trebuit să întrerup acțiunea mea, fără a fi ajuns țânta atât de mult dorită de mine, am fost împărțășit de Escelența Voastră nu numai de mulțămintă și recunoștință ci Escelența Voastră m'a în-

curajat să lupt neclintit mai departe pentru această țântă superioară.

Am sentimentul, că în atmosfera mai purificată și nobilitată a vremurilor mari actuale a sosit momentul favorabil.

Serbările de înfrățire, cari au împreunat în numeroase localități ale țării inimile Maghiarilor și Românilor într'o rugă cucernică și într'o hotărîre bărbătească, nu sunt apariții izolate. Aceste sunt simptomele evoluțiunii sufletului, simptomele marelui adevăr, că atunci, când suntem puși în fața problemei existenței, conștiința identității intereselor noastre de viață și, ca o urmare firească a acesteia, sentimentul de cameraderie al dragostei și al încrederii, trecând peste orice divergență, va ajunge să-și spargă drum cu putere elementară.

S'a născut acea stare sufletească, care este prima condiție de viață a unui viitor mai frumos și mai bun. Înainte de toate este doar necesar, ca să considerăm pe Români ca pe camerazii, tovarășii și frații noștri, a căror progrese să ne umple cu bucurie și cărora să le stăm într'u ajutor în dragoste frățască în toate greutățile vieții.

Acum, în ceasurile crizei și ale pericolului României s'a dovedit ca frate al nostru adevărat. Noi, Maghiarii știm să răspundem la această atitudine, iar acest fapt clar și lămurit trebuie să aducă pe toate terenele fructele sale, atât în ce privește interesele materiale și culturale ca și în genere ajungerea la valoare a Românilor.

Aceste sunt consecințele automate ale atitudinii actuale a Românilor. În ele zace, așazicând, gajul unui viitor mai bun. Ele sunt garanța, că Români pot să conteze în exercițiul liber al drepturilor lor de bunăvoința întregii societăți maghiare, iar în nizuințele lor etnice la sprijinul statului și să se simtă într'adevăr bine în patria comună.

Aceleași apariții ne incurajează însă la măsuri și mai estinse. Ținând cont de faptele actuale ale Românilor, pot fi luate în mai mare considerațiune și dorințele lor referitoare la instituțiunile statului.

În convorbirile avute nu de mult s'a dat expresiune acestor dorințe cu deosebire în trei direcții. S'a cerut o reviziune a legilor școlare într'o direcție mai favorabilă pentru școalele profesionale, precum și un anumit uz al limbei românești în fața autorităților statului și în fine o revizuire atare a legii electorale, care ar deschide un câmp mai larg pentru activitatea politică a concetățenilor noștri români.

Granița trasă în cele mai multe declarații publice a fost considerată de prea îngustă și înțelegerea dorită în mod cinstit de ambele părți nu s'a putut înfăptui, fiindcă în situația de-atunci n'am putut trece peste această graniță.

Simt, că astăzi putem merge cu un pas mai departe, fără a atinge întru nimic punctele de vedere maghiare de stat și naționale. Poate fi luată în vedere o reformă a legii școlare, care ia în considerare dorințele concetățenilor noștri nemaghiari în ce privește școalele lor profesionale. Mai departe putem asigura prin dispoziții de legi folosirea limbei materne în contactul nemijlocit cu autoritățile statului și în fine poate fi supusă unei revizuri legea electorală care să așeze reprezentanța politică a Românilor pe o bază mai echitabilă. Astfel s'ar reguła chestiile principale, cari au stat în calea unui deplin acord. Să iese însă numai la iveală aceeași simpatie și aceeași prevenire și din cealaltă parte, pentru ca astfel să se delătore din drum ultimele piedeci ale unei armonii depline.

Excelența Voastră, ilustrisime d-le Arhiepiscop-Metropolit!

Am sentimentul, că acum, când fapte publice împlinite și absolut incontestabile au dovedit colaborarea credincioasă a Românilor în zilele mari ale luptei și pericolului, că acum, când nimeni nu va putea vedea în cuvintele mele premisele sau chiar prețul de cumpărare al jertfelor patriotice deja aduse, că acum când fiecare preveniență poate fi luată drept o recunoștință meritată ulterioară, că acum a sosit timpul faptelor pentru noi, anteluptătorii păcii și ai concordiei între naționalități. Mie mi-se impune inițiativa și răspunderea. Le iau asupra-mi în conștiința, că trăim momente istorice, a căror atmosferă infierbântată topește metale reci și tari făurind din ele un element nou, puternic și mai nobil, care să braveze orice proces de descompunere. Mă îndrept către Escelența Voastră cu rugarea, a binevoi să sprijinească acest lucru sfânt cu toată greutatea cuvântului său și cu toată puterea personalității sale.

Cu expresiunea considerațiunei mele distinse rămân al Escelenței Voastre devotat

Tisza m. p.

Răspunsul I. P. Sale Dlui Metropolit Mețianu.

Sibiu 23 sept 1914

Escelența Voastră! Ilustre d-le conte!

În posesiunea scrisoarei prețioase a Escelenței Voastre mă grăbesc să dau expresiune bucuriei mele sincere, că Escelența Voastră și guvernul ungar sunt dispuși a împlini dorințele vechi echitabile ale poporului român, cari formează condițiile prealabile ale binelui și progresului cultural al său. Recunoașterea și simpatia Escelenței Voastre pentru poporul român, care a dat în zilele de grea încercare dovezi atât de strălucite despre credința sa în rege și patrie, stârnește un ecou viu în sufletul meu. La opera nobilă, care dorește să cultive și să asigure concordia și armonia sufletelor, întind bucuros mâna mea de ajutor în speranța, că aceasta operă va aduce roade bogate și va pune cu ajutorul Domnului fundamentul unui viitor mai frumos și mai fericit.

Cu venerațiune sinceră al Escelenței Voastre devotat.

Mețianu m. p.

Ordinațiunea

ministrului de interne ungar despre folosirea colorilor și insigniilor naționale în localuri publice și la prilejuri festive.

Monitorul oficial publică în nrul de Duminecă ordinațiunea dela vale a ministrului de interne ungar, Sándor János, adresată către toate municipiile:

Insuflețirea patriotică care unește într'un sentiment înălțător pe toți cetățenii statului, e un simptom al vremilor istorice. Recunoscându-se pericolul comun au dispărut toate antagonismele. Toți cetățenii statului s'au unit în sentimentele și voința lor pentru apărarea tronului și a patriei. Fiecare își jertfește pe altarul patriei viața și toată averea cu aceeași dragoste și a dat dovezi, nu cu cuvinte, ci cu fapte, că el voiește să caute și să-și găsească fericirea în această patrie.

Aceasta înălțătoare manifestare a dragostei de patrie și recunoașterea loială a ideii unității de stat exclude chiar și posibilitatea bănuielii, că fiii acestei țări, aparținători singuraticelor naționalități, exprimân-

du-și caracterul lor etnografic și extern, adecă purtând colorile și insigniile lor istorice, ar tinde spre fărâmițarea unității statului, sau că ei dovedindu-și acest caracter al lor ar dori să-și manifesteze devotamentul lor față de un alt stat străin și prin aceasta înstrăinarea lor față de statul ungar.

O astfel de purtare, care atinge suveranitatea și integritatea teritorială a statului nu ar tolera-o fără pedepsire nici un stat. Dar nici nu există nici un motiv, că statul să oprească singuraticelor grupe a cetățenilor săi folosirea colorilor, cari sunt exprimarea caracterului lor etnografic și cari în baza tradițiilor și datinilor poporului a devenit obicei și în trecut au fost folosite; permițând însă că respectiva naționalitate prin aceasta nu ajunge în nici o contradicție cu credința datorită față de ideea de stat.

Simțământul patriotic dovedit în aceste vremuri grele de către naționalitățile statului ungar adevereș credința necondiționată și alipirea lor față de statul ungar. Între astfel de împrejurări n'ar fi just, ca să fie ținută în vigoare și pe mai departe opreliștea polițienească privitoare la folosirea astorfel de color și insignii, cari nu au alt scop, decât exprimarea caracterului etnografic al singuraticelor naționalități, de sine înțeles premițând, că folosindu-le aceste, își va găsi exprimare și recunoașterea și respectarea ideii de stat ungare, în chip demn și corespunzător însemnătății ei.

Pornind din această atitudine patriotică, declar că naționalitățile, cari trăiesc în statul ungar, pot purta fără nici o piedecă în locuri și la prilejuri publice colorile lor devenite, în urma tradițiunei și datinilor poporului, de fapt naționale, întrucât aceste nu sunt identice cu colorile unui stat străin, folosind în același timp, cel puțin în măsură egală, colorile naționale maghiare.

Ordinațiunile anterioare, contrare acestei ordinațiuni, le scot din vigoare.

Sándor János,
ministru de interne.

Aprecierea anuarelor școlare din Arad.

Profesorul I. Georgescu din Beiuș a publicat în coloanele Românilui, următoarea apreciere a anuarelor școlare din Arad:

Școala normală din Arad a îndurat în cursul anului școlar trecut pierderea cea mai mare prin moartea dinstinsului nostru pedagog Dr. Petru Pipoș. Că cine a fost acest cărturar sihastru o știm toți Româii cu carte cari s'au luminat din scrierile lui pedagogice (Metodica, Didactica, Istoria pedagogiei și Psihologia), dar o știu mai cu seamă elevii lui nemijlociți cari au avut fericirea să stea sub fermecătoarea înținerire a personalității sale. Ne provocăm, în această privință, la frumoasele pagini comemorative scrise de elevii și cunoscuții săi cu prilejul tristei sale morți. Mai înduioșătoare și mai evocative sunt însă cele scrise de Precuvioșia Sa părintele Roman R. Ciorogariu despre acest fost coleg și prieten al său. Precuvioșia Sa a făcut un frumos act de pietate față de memoria dinstinsului pedagog strângând tot ce se referă la viața și activitatea lui în acest anuar și publicând totodată și magistrarele sale conferințe despre Rein și Rousseau. Așa trebuie comemorați marii noștri morți!

Școală civilă de fete din Arad are anuarul cel mai dragălaș și mai simpatic, adevărată dragălașenie de fe-

cioară îmbrăcată cu hăinuțele cele mai frumoase cele are. Partea primă a anuarului o constituie cronica anului școlar care este foarte bogată, fiindcă anul școlar trecut s'a inaugurat noul edificiu al școlii. Sunt cunoscute toate momentele acelor frumoase serbări de inaugurare și din acest ziar. Reîmprospătăm aci numai dorința aceea a părintelui episcop dela Arad, ca noua școală de fete să contribuie și ea la combaterea luxului care ruinează tot mai mult neamul și care se poate asemăna „cu fiara numită vasilic, care fără să se atingă de om îl omoară numai cu privirea ochilor“. — Școala cea nouă, cu pavilioanele, curtea, grădina și capela ce o are e descrisă cu condei maestrul de d. director al școlii, Victor Stanciu. Remarcăm din avantajele noii școli sala de demonstrat, unde cu ajutorul unui schioproicon se proiectează pe părete tot felul de chipuri și tablouri (geografice, istorice, din domeniul științelor naturale etc.) cari fiind însoțite și de explicațiile recerute mai bine se imprimă în memoria elevelor decât „tabelele atârinate pe pereți, bătute de pravul și indiferența elevelor“. În grădina apoi „fiecare elevă are un strat, în care-și sâdește ce vrea și dispune liber de tot ce se poate produce în el“. Ce bună e și întocmirea aceasta! Așa se pot deda elevele din vârsta cea mai fragedă la muncă independentă și la conducere proprie, calități indispensabile pentru viață. Urâm și noi școlii acesteia să fie izvor nesecat de virtuți casnice și naționale!

Date statistice interesante.

De Prof. Al. Hickmann.

II.

Numărul școl. popor.	La 1000 locuitori se vin elevi de școală.	
Anglia	32.800	157
Țările de jos	5.300	152
Elveția	5.310	152
Norvegia		
la țară	5.970	152
clase în orașe	2.808	—
Germania	61.200	150
Franța	82.100	144
Sveția	14.700	141.
Austro-Ung.	42.300	140.
Danemarca	3.410	132.
Belgia	7.360	132.
Spania	34.950	103.
România	5.070	98.
Bulgaria	4.580	96.
Grecia	3.560	88.
Italia	70.150	79.
Portugalia	6.850	56.
Serbia	1.300	45.
Rusia	99.800	41.

Numărul elevilor	La o școală pop. se vin locuitori elevi	
Norvegia	365.900	350 52.
Sveția	780.300	370 53.
Franța	5.666.000	480 69.
Italia	2.733.300	490 38.
Spania	1.966.900	550 56.
Elveția	572.500	710 107.
Grecia	233.500	740 65.
Portugalia	398.700	790 45.
Danemarca	364.000	810 106.
Bulgaria	415.700	940 90.
Belgia	914.700	940 124.
Germania	9.737.300	1060 159.

Țările de jos	891.600	1100.	162.
România	585.000	1170.	115.
Austro-Ungaria	7.217.300	1210.	170.
Rusia	5.938.000	1340.	59.
Anglia	7.192.600	1390.	219.
Serbia	132.000	2250.	101.

„Gazeta Transilvaniei“.

Concurs.

Pentru îndeplinirea stațiunii învățătoarești dela școala gr. or. rom. din comuna Alioș, (Temesillésd) protopopiatul Lipova la clasele III—VI conform ordinului consistorial de sub Nr. 4727/1914, se escrie de nou concurs cu termenul de 30 de zile dela I-a publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele sunt:

1. În bani gata din cassa cultului 1000 cor.
2. Pentru participarea la conferință 15 cor.
3. Pentru scripturistică 10 cor.
4. Intregirea salariului se va cere dela stat care salar și altcum este asigurat prin rezoluția dlui ministru cu Nr. 178568/1914.
5. Locuința în edificiul școlii cu supraedificatele, podrumul și grădina școlii le va folosi în părți egale cu colegul său.

Relut de lemne pentru învățător comuna bisericască nu dă, pentru curățirea locuințelor învățătoarești se va îngriji alesul.

Pentru încălzitul și curățirea salei de învățământ se va îngriji comuna bisericască.

Învățătorul ales se îndatorează să conducă strana dreaptă, se conducă și supravegheze elevii în biserică fără altă remunerațiune.

Reflectanții sunt pofliți să-și subștearnă recursele adresate comitetului parohial din Alioș pe calea P. On. Oficiu protopresbiteral al Lipovei (Lippa) având să le ajusteze cu următoarele documente în original:

- a) estras de botez din matricula bisericască și civilă.
- b) diploma de învățător.
- c) atestat de apartinență (illetőségi bizonyítvány).
- d) atestat de serviciu după serviciul de până acum.
- e) declarația privitoare la serviciul militar, încât este asentat și-a făcut anul de voluntar ori nu.

Dela recurenți se poștește ca sub durata concursului să se prezinte în vre-o Duminică ori sârbătoare în sf. biserică din loc, spre a-și arată desteritatea încant și tipic.

Alioș, din ședința comitetului parohial ținută la 22 Iunie (5 Iulie) 1914.

Avesalon Țiuera

preot. preș. com.

Toma Muntean

inv. în penz. not. com.

În conțelegere cu: Fabriciu Manuilă protopresbiter inspector școlar.

—□—

1—3

Pe baza concluzului Nr. 4881/1914 a Venerabilului Consistor diecezan, se publică concurs pentru îndeplinirea parohiei vacante din Groși (Garassa) cu termen de 30 de zile dela prima publicare în organul oficios, pe lângă următoarele condițiuni:

1. O sesiune parohială, parte la deal, parte șes, o parte arătură, iar alta parte fânaț.
2. Casa parohială, constătătoare din 2 odăi și cuină și grădina de legume.
3. Stolele legale.

4. Birul legal.

Alesul va suportă singur toate dările publice după venitul parohial.

Parohia este de clasa a II-a, dar intrucât nu s'ar prezentă recurenți cvalificați pentru aceasta classă, se admit și recurenți cu clasificație pentru parohii de clasa a III-a.

Recursele, adresate comitetului parohial din Groși, ajustate regulamentar, sunt a se subșterne Prea On. Oficiu protopresbiteral gr. or. român din Mariaradna. Reflectanții vor avea a se prezentă în sfânta biserică din loc spre a-și arată desteritatea în rituale și oratorie.

Groși (Garassa) din ședința comitetului parohial ținută la 19 oct. (1 nov. 1914.

Comitetul parohial.

In conțelegere cu: *Procopiu Givulescu*, protopresbiterul Radnei.

—□—

1—3

Pentru îndeplinirea parohiei vacante de clasa a III-a din **Baia** (Kisbaia) se escrie concurs cu termen de **30 de zile** dela prima publicare în organul oficios, pe lângă următoarele condițiuni:

Venitele parohiei sunt:

1. O sesiune de pământ parte la șes, parte la deal.
2. $\frac{1}{2}$ intravilane.
3. Stolele legale.
4. Birul legal.
5. Venitul din izlaz și pădurea urbarială.

Alesul va suportă singur toate dările publice după venitul parohial.

Recursele, adresate comitetului parohial din **Baia** ajustate regulamentar, sunt a se subșterne Prea On. Oficiu protopresbiteral gr.-or. român din Mariaradna. Reflectanții vor avea a se prezentă în sfta biserică din loc spre a-și arată desteritatea în rituale și oratorie.

Baia (Kisbaja) din ședința comitetului parohial ținută la 14/27 septemvrie 1914.

Comitetul parohial.

In conțelegere cu: *Procopiu Givulescu* pbiterul Radnei.

—□—

2—3

Pentru îndeplinirea stațiunii învățătoresți dela școala confesională ort. română din **Voivozi** (Almaszeg) se escrie concurs, cu termen de **30 zile** dela prima publicare, pe lângă următorul beneficiu:

1. Bani gata dela parohieni 556 cor.
2. Un intravilan de aproape 2 iug. cat. prețuit în 44 cor.
3. Pentru grădină de legume 20 cor.
4. Pentru participare la conferințe 20 cor.
5. Stolele îndatinat.
6. Intregirea dela stat se va pune în curgere.

Alesul va fi obligat să provadă cantoratul în și afară de biserică, să instrueze școlarii în cântările bisericesti și să-i conducă regulat la sf. biserică. Darea o solvește alesul.

Reflectanții au a-și înaintă recursese ajustate cu documentele recerute, la oficiul protopopesc din Oradea-mare, prezentându-se în restimpul de sus în sf. biserică spre a-și arată desteritatea în cant și tipic.

Comitetul parohial.

In conțelegere cu: *Andrei Horvath* protopopul Orăzii-mari, inspector de școale.

—□—

2—3

Pentru îndeplinirea postului învățătoresc vacant dela școala confesională gr.-or. rom. din **Fiscut** (Temesfűskut) tractul Lipovei în nex cu ordinul Ven. Con-

sistor de sub Nr. 5387/1914 se publică concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele sunt:

1. În bani gata 1000 cor.
2. Cortel liber în edificiul școalei, cu grădină de 200 stânjini².
3. Spese de conferință în senzual concluzului Ven. Sinod eparhial 91/1914.
4. Pentru scripturisticiă 2 cor.
5. Dela înmormântări unde va fi poftit 80 fileri.
6. Intregirea salarului se va cere dela stat, carea este asigurată prin rezoluțiunea Ex. Sale Dlui ministru cu Nr. 94987/1913.

Pentru încălzirea și curățirea locuinței învățătoresți se va îngriji însuși învățătorul, iar pentru a salei de învățământ comuna biserică.

Alesul învățător este îndatorat, să conducă strana, să conducă și supravegheze școlarii la sf. biserică în dumineci și sărbători și alte funcțiuni liturgice fără altă remunerațiune.

Reflectanții sunt poftiți să-și înainteze recursese lor adresate comitetului parohial din **Fiscut** (Temesfűskut) pe calea Prea Onor. Oficiu protopopesc a Lipovei (Lippa) ajustându-le cu următoarele documente originale:

a) Estras de botez din matricula bis. și de naștere din matricula civilă, b) diplomă de învățător, c) atestat de apartinență (illetőségi bizonyítvány) dela antistia comunei natale, d) declarație privitor la serviciul militar, încât este asentat și a făcut anul de voluntar, ori nu, — având a se prezentă sub durata concursului în vre-o duminică ori sărbătoare în sf. biserică din loc, spre a-și arată desteritatea în cant și tipic.

Dat în ședința comitetului parohial gr.-or. rom. din **Fiscut** ținută la 1/14 septemvrie 1914.

Comitetul parohial.

In conțelegere cu *Fabriciu Manuilă* ppresb. insp. școl.

—□—

2—3

La librăria diecezană din Arad

Au apărut și se găsesc de vânzare

**Șaizeci și cinci de predici populare
premiat de academia română**

de

Arhim. I. Scriban.

**à cor. 4. exempl.
plus porto 30 fil.**

Librăria Diecezană

Arad, Strada Deák Ferencz N-rul 35

Mare depozit în ornate recvizite bisericesti și anume:

Ornate (odăjdii) în cele mai variate execuțiuni după ritul bisericeii ort. române dela . . .	50—1000 cor.
Potire de aur, argint, bronz aurit, sau argintat dela	36— 200 cor.
Potire de sticlă	10 cor.
Cruci pentru altare, pentru funcțiuni, din tot soiul de metal și lemn dela	4— 100 cor.
Cădelnițe de bronz și argint dela	20— 100 cor.
Candele de argint dela	6— 100 cor.
Disc cu stea de bronz și aur, dela	15— 50 cor.
Litier argint china	130 cor.
Cutie pentru mir și pentru cuminecătura celor bolnavi, din argint, cu prețul de	34 cor.
Icoane pictate pe pânză în diferite colori și mărimi, dela	8— 100 cor.
Prăznicare pe lemn ori tinichea	9 cor.
Evanghelie cu litere latine și cirile legată mai simplu dela 24—40 cor., în legătură catifea	100— 130 cor.
Apostol, Octoichul cel mare, Ceaslov, Cazania, Mineile pe 12 luni, Molitvelnic cu litere latine sau cirile și cu toate celelalte necesare bisericilor noastre.	

◆ La dorință servim la moment cu informațiuni și deslușiri mai detaliate. ◆

Serviciu prompt. ≡ Prețuri moderate. ≡ Nr. telefonului 266.